

УДК 336.142.23:358:14

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V25(2021)-01

Бержанір І. А., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна

ORCID: 0000-0001-7035-1170

e-mail: innaberzhanir@ukr.net

Діагностика формування фінансового капіталу суб'єктів господарювання

Анотація. Встановлено, що наявність можливостей мобілізації фінансового капіталу є визначальним чинником підвищення фінансового потенціалу, забезпечення конкурентних переваг та стабільного економічного розвитку суб'єктів господарювання. У статті досліджено структуру фінансового капіталу підприємств України за галузями економіки. Проаналізовано зміни у структурі джерел формування фінансових ресурсів підприємств України, а також розглянуто основні чинники, що спричинили ці зміни. Проведено аналіз динаміки показників прибутковості як основного джерела формування власних фінансових ресурсів підприємств України. Доведено, що важливу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківське кредитування як основне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної та інвестиційної діяльності суб'єктів. Досліджено динаміку обсягів кредитних вкладень комерційних банків України, а також визначено частку простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів. Встановлено, що в сучасних умовах господарювання оптимізація джерел фінансових ресурсів українських підприємств має базуватися на критеріях достатності останніх, оптимальності їх співвідношення залежно від галузевих особливостей і конкретних умов господарювання, економічної доцільності їх залучення та ефективності.

Ключові слова: фінансовий капітал; банківський кредит; фінансові ресурси; прибуток; зобов'язання; власний капітал.

Berhanir Inna, PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Economic security, Pavlo Tychuna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

Diagnostics of the Formation of Financial Capital of Business Entities

Abstract. Introduction. It has been established that the availability of opportunities for mobilizing financial capital is a determining factor in increasing financial potential, ensuring competitive advantages and stable economic development of business entities. A streamlined and efficient process of forming the financial capital of an enterprise allows you to maximize its market value, ensure financial stability and profitability, and minimize the risks of financial and economic activities in the long term.

Purpose. The purpose of the article is to study the theoretical provisions and develop practical recommendations for improving the process of forming the financial capital of business entities in modern conditions.

Results. The structure of financial capital of Ukrainian enterprises by branches of the economy has been investigated. Changes in the structure of sources of formation of financial resources of Ukrainian enterprises are analyzed, and the main factors that have entailed these changes are considered. The analysis of the dynamics of profitability indicators as the main source of formation of own financial resources of Ukrainian enterprises is carried out.

It is proved that an important role in stimulating reproduction processes in the economy is played by bank lending as the main source of financial resources for the current and investment activities of the subjects. The dynamics of the volumes of credit investments of Ukrainian banks was investigated, and the share of overdue loans in the total amount of loans was determined.

Conclusions. In modern economic conditions, the optimization of the sources of financial resources of Ukrainian enterprises should be based on the criteria of the latter's sufficiency, the optimality of their ratio depending on the industry characteristics and specific business conditions, the economic feasibility of attracting them and efficiency.

Keywords: financial capital; bank credit; financial resources; profit; liabilities; equity.

JEL Classification: E44.

Постановка проблеми. Формування фінансового капіталу, достатнього для ефективної фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання в ринковій економіці, є головним чинником підвищення фінансового потенціалу, забезпечення конкурентних переваг та стабільного економічного розвитку ділових одиниць. Налагоджений та ефективний процес формування фінансового капіталу суб'єкта господарювання дає змогу максимізувати його

ринкову вартість, забезпечити фінансову стійкість й рентабельність, мінімізувати ризики фінансово-господарської діяльності в довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення теоретичних і практичних питань формування фінансового капіталу суб'єктів господарювання зробили такі вчені: І. Ансофф, Д. Баюра, І. Бланк, В. Глущенко, Г. Крамаренко, В. Пономаренко, В. Плиса, М. Романовський, І. Сало,

¹Стаття надійшла до редакції: 12.01.2021

Received: 12 January 2021

О. Терещенко, Г. Швиданенко, Н. Шевчук, З. Шершньова, Л. Абалкін, І. Балабанов, І. Лютий, О. Мендрул, О. Ковалюк, О. Стефанишин та інші вчені.

Формулювання цілей дослідження. Попри велику кількість наукових праць, в умовах динамічних змін та непередбачуваності економічної ситуації в Україні та світі необхідно систематизувати та узагальнити теоретико-методичні аспекти мобілізації фінансового капіталу суб'єктів господарювання реального сектору економіки, які б дали змогу забезпечити належну якість організації фінансового управління на вітчизняних суб'єктах підприємництва, удосконалити процес акумуляції фінансових ресурсів для підвищення ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Недостатнє опрацювання окреслених проблемних питань, а також їх практичне значення визначають актуальність теми дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу формування фінансового капіталу суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток ринкових відносин в Україні зумовив функціонування підприємств в умовах жорсткої конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках, динамічності середовища їх діяльності та посилення ролі фінансів підприємств, оптимізація яких є запорукою ефективності та прибутковості господарювання.

Проведене дослідження структури фінансового капіталу підприємств України за галузями господарства станом на 2019 р. (табл. 1) показало, що найбільшу частку фінансових ресурсів держави акумулюють такі галузі: промисловість (28%); оптова та роздрібна торгівля (18%); сільське, лісове та рибне господарство (15%). Найменше фінансових ресурсів України зосереджено в галузях освіти, охорони здоров'я, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, що зумовлено здебільшого неспроможністю держави виконувати свої зобов'язання перед цими галузями.

Таблиця 1 **Динаміка структури джерел формування фінансових ресурсів підприємств України, млн грн**

Показник	Роки			Відхилення	
	2017	2018	2019	2019 р. до 2017 р.	
				млн грн	%
Усього капіталу, у т. ч.:	5994265,6	8073783,4	9991791,2	3997525,6	67
– сільське, лісове та рибне господарство	390607	685844,9	1537319,1	1146712,1	294
– промисловість	2010917,3	2356486,3	2790399,5	779482,2	39
– будівництво	269574,6	311761	319470,8	49896,2	19
– оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1171108,1	1397959,2	1790317,2	619209,1	53
– транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	369502	1072682,5	1240024,4	870522,4	236
– тимчасове розміщення й організація харчування	27359,7	29689,5	34236,3	6876,6	25
– інформація та телекомунікації	94420,1	186852,5	146238,3	51818,2	55
– фінансова та страхова діяльність	335333,9	324714,1	303759,1	– 31574,8	– 9
– операції з нерухомим майном	452794,9	511015,5	562097,3	109302,4	24
– професійна, наукова та технічна діяльність	615355,8	881364,1	903829,2	288473,4	47
– діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	208559,4	259582,6	307411,4	98852	47
– освіта	2308,1	2679,7	2926,6	618,5	27
– охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	9618,6	11692,7	12914,7	3296,1	34
– мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	31697,4	34726,8	33577,6	1880,2	6
– надання інших видів послуг	5108,7	6732	7269,7	2161	42

Джерело: представлено автором за даними [1]

Загалом протягом 2017-2019 рр. в Україні обсяг фінансового капіталу збільшився майже в усіх галузях і сферах вітчизняної економіки. Рекордсменами є

сільське, лісове та рибне господарство (майже у три рази) та транспорт (зростання у 2,3 рази). Тенденцію до скорочення обсягу фінансового капіталу спостерігаємо

лише в галузі фінансової та страхової діяльності, де показник зменшився у 2019 р. у порівнянні з 2017 р. на 31 574,8 млн грн або на 9 %.

Особливої уваги заслуговує оцінка джерел формування фінансових ресурсів, оскільки вони є

економічною основою діяльності підприємств. Аналіз динаміки обсягів фінансових ресурсів вітчизняних підприємств показав, що протягом 2017-2019 рр. відбувся приріст фінансових ресурсів підприємств на 3 997 525,6 млн грн або на 66,7 % (рис. 1).

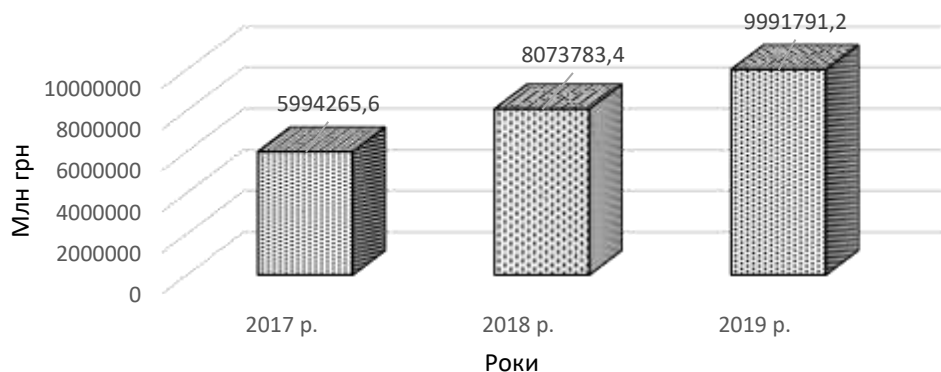

Рисунок 1 – Динаміка обсягів фінансових ресурсів українських підприємств

Джерело: представлено автором за даними [1]

Так, протягом досліджуваного періоду головним джерелом нарощування фінансових ресурсів був позичковий капітал, частка якого у 2019 р. становила 75,5 % від загальної вартості, водночас власний капітал становив лише 24,5 % загальної вартості капіталу.

Оцінка структури капіталу підприємств України свідчить про незначну зміну вагомості позикових

джерел формування фінансових ресурсів порівняно із власними. Вартість власного капіталу зросла протягом 2017-2019 рр. на 65 %, однак у загальній структурі капіталу підприємств частка власного капіталу, навпаки, зменшилася на 0,2 % (табл. 2).

Таблиця 2 Динаміка структури фінансового капіталу підприємств України

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019/2017 рр. (+/-)	Темп приросту, 2019/2017 рр., %
Загальна вартість капіталу, млн грн	5994265,6	8073783,4	9991791,2	3997525,6	66,7
Власний капітал, млн грн	1480658	2288741,4	2445803,7	965145,7	65,2
% від загальної суми	24,7	28,3	24,5	-0,2	-
Позичковий капітал, млн грн	4513607,6	5785042	7545987,5	3032379,9	67,2
% від загальної суми	75,3	71,7	75,5	0,2	-

Джерело: представлено автором за даними [2]

Зменшення власного капіталу свідчить про залежність українських підприємств від залученого капіталу. Вибір співвідношення між власним та залученим капіталом у структурі фінансування підприємства безпосередньо впливає на досягнення завдань, що ставлять перед собою керівники та фінансові менеджери, таких як максимізація вартості акцій, дохідності та фінансової стійкості підприємства і мінімізація середньозваженої вартості капіталу та рівня фінансових ризиків [3, 4]. Склад залученого капіталу зростає лише за рахунок поточних зобов'язань (з 52,6 % у 2017 р. до 58,6 % у 2019 р.).

Основним джерелом формування власних фінансових ресурсів є прибуток (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 свідчить, що протягом 2014-2019 рр. сума чистого прибутку підприємств України зросла майже в 5 разів. Але необхідно враховувати той факт, що за цей період були роки, коли всі підприємства України зазнали збитків. У галузі сільського, лісового та рибного господарства таких коливань не спостерігалось. Аналізуючи частку підприємств, які отримали прибуток у 2014-2019 рр., з'ясовано, що відсоток підприємств сільського, лісового та рибного господарства дещо вищий за відсоток всіх підприємств України.

Частка довгострокових зобов'язань збільшилась протягом 2017-2019 рр. з 1359,9 млрд грн до 1696,9 млрд грн (рис. 3).

Таблиця 3 Динаміка показників прибутковості підприємств України

Показник	Роки						Відхилення 2019 р. від 2014 р., +/-
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Чистий прибуток (збиток), млрд грн							
Всього підприємств України	35,1	- 22,8	- 90,1	-373,5	29,7	168,8	133,7
Підприємств сільського, лісового та рибного господарства	26,8	15,0	21,5	102,9	90,6	68,9	42,1
Частка підприємств, які одержали прибуток, %							
Всього підприємств України	63,0	65,0	65,5	73,3	73,0	72,4	9,4
Підприємств сільського, лісового та рибного господарства	78,2	79,8	84,1	88,4	87,7	86,2	8,0

Джерело: представлено автором за даними [6]

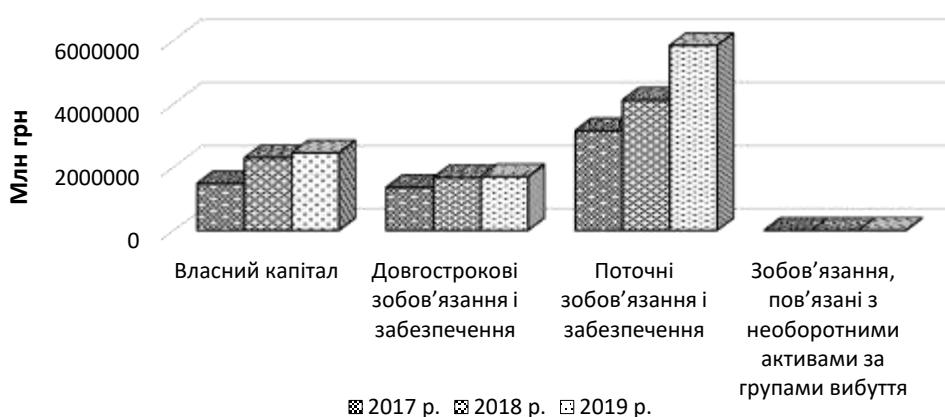

Рисунок 3 – Динаміка структури джерел формування фінансових ресурсів підприємств України

Джерело: представлено автором за даними [6]

Важливу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківське кредитування як основне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної та інвестиційної діяльності суб'єктів. Однак макроекономічна нестабільність в Україні справила негативний вплив на розвиток

банківського кредитування, спричинивши різке зниження кредитоспроможності позичальників та значне погіршення якості кредитного портфеля.

У 2013-2019 рр. загальний обсяг кредитних ресурсів несуттєво збільшився. Так, у 2019 р. він становив 827 млрд грн, що на 13,7 % більше проти 2013 р. (рис. 4).

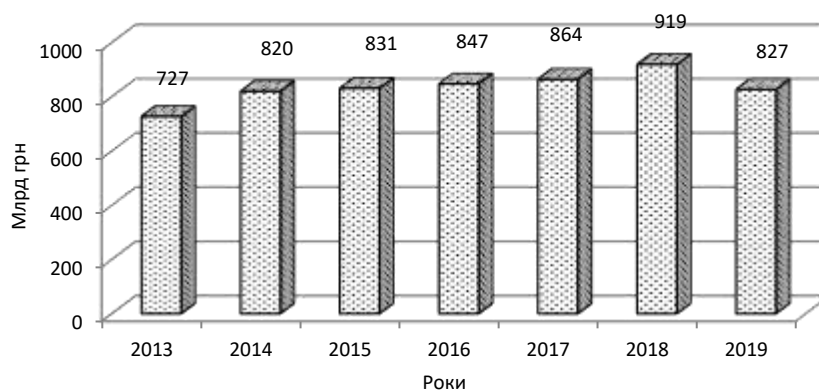

Рисунок 4 – Динаміка загального обсягу кредитних ресурсів

Джерело: представлено автором за даними [7]

При кредитуванні суттєве значення має розмір відсоткової ставки. Середні відсоткові ставки за кредитами, наданими позичальникам, варіювали від 4,68 % у 2013 р. до 18,6 % у 2019 р. (рис. 5).

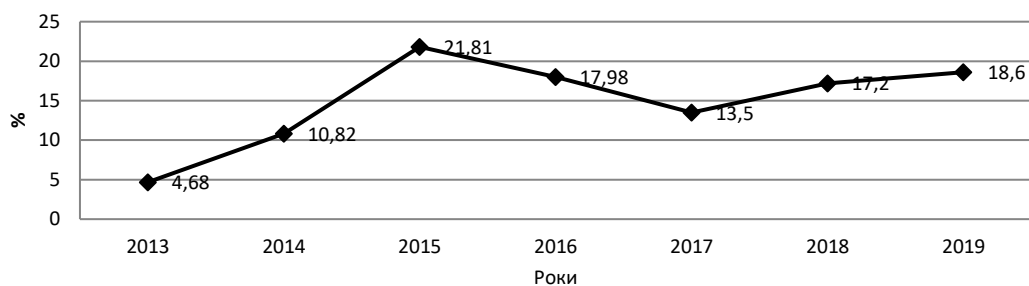

Рисунок 5 – Динаміка середньозваженої відсоткової ставки

Джерело: представлено автором за даними [8]

Найвищий рівень відсоткової ставки був у 2015 р. і становив 21,81 %. Протягом 2015-2019 рр. відбулось зниження середньозваженої відсоткової ставки на 3,21 %. Отже, кредитні ставки наразі знизились, але для багатьох підприємств кредитування залишається дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів.

Аналіз даних табл. 4 свідчить, що у 2013-2019 рр. відбулось збільшення обсягів наданих комерційними банками кредитів. Так, у 2019 р. у порівнянні з 2013 р. темп зростання кредитів, наданих банківськими установами, становив 107,92 %. Найбільші темпи зростання були у 2014 р. – 111,78 %, а найменші у 2016 р. – 95,90 %.

Таблиця 4 – Динаміка обсягів кредитних вкладень комерційних банків України (станом на 01.01.)

Показник	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Темпи зростання кредитів, наданих комерційними банками, у % до попереднього року	98,79	111,78	110,42	95,90	104,23	103,06	107,92
Темпи зростання кредитів, що надані суб'єктам господарювання, у % до попереднього року	104,87	114,70	114,86	97,92	107,78	102,04	106,32
Темпи зростання кредитів, що надані фізичним особам, у % до попереднього року	92,63	103,71	106,72	85,10	103,29	108,51	115,27
Питома вага кредитів, що надані суб'єктам господарювання в кредитах наданих комерційними банками, %	74,71	76,67	79,75	81,43	84,21	83,38	82,14
Питома вага кредитів, наданих фізичним особам в кредитах наданих комерційними банками, %	19,84	18,41	17,79	15,79	15,65	16,47	17,59

Джерело: представлено автором за даними [9]

У 2019 р. темпи зростання кредитів, що надані суб'єктам господарювання, становили 106,32 %, що на 1,45 % більше, ніж у 2013 р. Темпи зростання кредитів, що надані фізичним особам, у 2013 р. були незначними і становили 92,63 %. Однак протягом 2014-2019 рр. відбулось збільшення даного показника на 11,56 % і у 2019 р. становив 115,27 %.

Банківська система України має деякі проблеми, для вирішення яких необхідно удосконалювати та вносити зміни у механізми її функціонування. Для оздоровлення фінансового сектору, підвищення темпів економічного зростання в Україні необхідно створити ефективний механізм удосконалення політики кредитування комерційними банками. Для розвитку банківського кредитування та створення фінансової стабільності необхідно зробити банківські послуги більш якісними для покращення їх конкурентоспроможності; удосконалити такі процедури в банківській сфері як реорганізація,

санация та ліквідація банківської установи; стимулювати комерційні банки до кредитування інноваційних проєктів; збільшити капітальні ресурси державних банків, збільшити їх кількість та посилити їхню роль на фінансово-кредитному ринку України.

Формування структури фінансових ресурсів має забезпечити таке поєднання власних і позикових джерел фінансування, яке сприятиме зростанню рентабельності капіталу, зниженню фінансових ризиків та середньозваженої вартості фінансових ресурсів тощо. Так, зростання частки власних фінансових ресурсів і самофінансування – найкращий метод досягнення зазначених завдань, однак динаміка показника протягом аналізованого періоду невтішна. Тенденція до зменшення частки власних фінансових ресурсів у вітчизняних суб'єктах господарювання означає зростання їх залежності від зовнішніх джерел фінансування, що є негативним

явищем, оскільки сигналізує про загальне погіршення фінансового стану українських підприємств.

Варто зазначити, що власних і залучених коштів не існує, бо він не може бути загальним для різних галузей і підприємств. Частка власних і залучених фінансових ресурсів у структурі капіталу підприємства залежить від галузевих особливостей. Тобто головним завданням фінансового менеджера будь-якого підприємства є забезпечення достатності фінансових ресурсів для безперервної фінансово-господарської діяльності та формування такої їх структури, що сприяла б досягненню планової прибутковості, зміцненню фінансової стійкості, підтриманню платоспроможності та фінансової безпеки підприємства.

Висновки. Отже, аналіз динаміки та структури фінансових ресурсів підприємств України за галузями господарства у 2017-2019 рр. дає змогу зробити висновок про нерівномірність розподілу фінансових ресурсів: станом на 2019 р. 61 % фінансових ресурсів

зосереджено у трьох галузях економіки: промисловості, сільському господарстві та оптовій торгівлі.

Протягом аналізованого періоду простежується стійке зростання обсягів фінансових ресурсів, однак така тенденція, зважаючи на збільшення частки короткострокових зобов'язань у загальній структурі капіталу підприємств, є негативною і свідчить про зростання залежності вітчизняних суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування, сигналізуючи про загальне погіршення фінансового стану українських підприємств.

У сучасних умовах господарювання оптимізація джерел фінансових ресурсів українських підприємств має базуватися на критеріях достатності останніх, оптимальності їх співвідношення залежно від галузевих особливостей і конкретних умов господарювання, економічної доцільності їх залучення та ефективності.

Література:

1. Кугій А. А., Сокотенюк С. М. Структурний аналіз фінансового забезпечення малого підприємництва. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 238-245.
2. Леось О. Ю., Коваль І. С. Механізми формування фінансових ресурсів підприємств. *Державне управління і місцеве самоврядування*. 2013. Вип.1(16). С. 119-126.
3. Грицино О. М., Бусленко В. В. Оптимізація структури капіталу підприємств України. *Фінанси, облік і аудит*. 2017. № 1 (29). С. 77-97.
4. Жорова Є. Р. Оптимізація фінансової структури капіталу підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 4. С. 330-334.
5. Бержанір І. А., Улянич Ю. В., Гвоздей Н. І. Рентабельність як основний показник оцінки діяльності підприємства. *Вісник Харківського національного автомобільно-дорожного університету*. 2015. № 1. С. 261-265.
6. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, перспективи розвитку: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 424 с.
7. Бержанір І. А. Банківське кредитування: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2020. № 20. С. 26-30.
8. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення: 11.01.2021).
9. Рекуненко І. І. Характеристика елементів інфраструктури фінансового ринку. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1(36). С. 38-44.
10. Бражнік Л. Фінансові ресурси підприємства: їх формування та використання. *Економіка і суспільство*. 2018. № 14. С. 778-783.

References:

1. Kughij, A. A. & Sokotenyuk, S. M. (2015). Structural analysis of financial support of small business. *Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»*, 12, 238-245 [in Ukrainian].
2. Leosj, O. Ju. & Kovalj, I. S. (2013). Mechanisms of formation of financial resources of enterprises. *Public administration and local self-government*, 1(16), 119-126 [in Ukrainian].
3. Ghrycyno, O. M. & Buslenko, V. V. (2017). Optimization of the capital structure of Ukrainian enterprises. *Finance, accounting and auditing*, 1 (29), 77-97 [in Ukrainian].
4. Zhorova, Je. R. (2014). Optimization of the financial structure of the company's capital. *Business Inform*, 4, 330-334 [in Ukrainian].
5. Berzhanir, I. A., Uljanych, Ju. V. & Ghvozdzej, N. I. (2015). Profitability as the main indicator of the enterprise. *Bulletin of Kharkiv National Automobile and Road University*, 1, 261-265 [in Ukrainian].
6. Aleksejenko, L. M. (2004). *Financial capital market: formation, development prospects*: monograph. Ternopil: Economic Thought, 424 [in Ukrainian].
7. Berzhanir, I. A. (2020). Bank Lending: Current State and Prospects for Development. *Modern Economics*, 20, 26-30.
8. Materials of the official website of the National Bank of Ukraine. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Rekenenko, I. I. (2014). Characteristics of financial market infrastructure elements. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 1(36), 38-44 [in Ukrainian].
10. Brazhnik, L. (2018). Financial resources of the enterprise: their formation and use. *Economy and society*, 14, 778-783 [in Ukrainian].

